

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.14.

Алтухова Г. М.[°]

Вища школа міжкультурної освіти, викладач, Афіни, Греція

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто теоретичні основи інтеркультурної компетентності студентів. Розкрито методичний інструментарій реалізації першої педагогічної умови готовності студентів до організації міжкультурної взаємодії школярів. Описано експериментальну роботу з підготовки студентів до організації міжкультурної взаємодії школярів.

Ключові слова: міжкультурна освіта, інтеркультурна компетентність, міжкультурна взаємодія школярів

В статье рассмотрены теоретические основы интеркультурной компетентности студентов. Раскрыт методический инструментарий реализации первого педагогического условия готовности студентов к организации межкультурного взаимодействия школьников. Описана экспериментальная работа по подготовке студентов к организации межкультурного взаимодействия школьников

Ключевые слова: межкультурное образование, интеркультурная компетентность, межкультурное взаимодействие школьников

The article describes the theoretical foundations of intercultural competence of students. Discloses methodological tools of the first pedagogical conditions of readiness of students to create effective intercultural communication, and describes the experimental work on preparing students for organizing intercultural interaction of schoolchildren.

Keywords: intercultural education, intercultural competence, intercultural interaction of schoolchildren

Різноманіття культур, яскраві плюралістичні особливості сучасного суспільства, навколишній світ, що постійно змінюється, вимагають нового підходу до освіти і виховання учнів. У цьому аспекті підготовка вчителя, який би вмів працювати в полікультурному і багатомовному просторі, володів сучасними технологіями організації навчально-виховного процесу, зокрема, і в такому принципово важливому аспекті, як міжкультурна взаємодія школярів, є одним із стратегічних завдань освіти України. А. Гордієнко, Н. Кокшаров підкреслюють, що саме міжкультурна взаємодія залучає людину до повноти смислового світу, яка виникає в точці перетину всіх культурних образів. Саме завдяки цьому індивід має можливість вийти за індивідуальні, приватні межі в культурний макрокосмос, у нескінченне спілкування і, відповідно, переосмислення того, чим він є [1]. **Актуальними** є розробка і впровадження інновацій, заснованих на вихованні у дітей співпраці, на розвитку критичного мислення, на колективних зусиллях, на життєвому досвіді учня, на інтеграції в одну групу всіх учнів незалежно від їх статі або національно-культурної спільноти, до якої вони належать [8, с. 103]. Особливого значення набувають міжкультурна взаємодія школярів і підготовка студентів до забезпечення гармонійної взаємодії представників різних етносів і

культур. Педагогічними умовами підготовки студентів до організації міжкультурної взаємодії школярів є формування інтеркультурної компетентності студентів і розширення їх практичного досвіду в плані забезпечення міжкультурної взаємодії учнів. Формування полікультурної компетентності студентів розглядається в працях М. Князян, О. Милютіна, А. Смирнова. Водночас теоретичні основи інтеркультурної компетентності студентів і методичний інструментарій реалізації першої педагогічної умови їх підготовки до організації міжкультурної взаємодії школярів вимагають подальшої розробки.

Метою статті є розкриття методичного інструментарію формування інтеркультурної компетентності студентів.

Інтеркультурна компетентність виступає основою для формування готовності студентів до організації міжкультурної взаємодії учнів. Компетентність передбачає наявність набору знань, навичок і стосунків, дає можливість особі ефективно виконувати певні функції, які входять до складу його професійних стандартів [2, с. 8-9]. Інтеркультурна компетентність відображає здатність успішно взаємодіяти з іншими, співпрацювати з ними і вирішувати конфліктні ситуації [2; 3]. Зацікавленість студентів у вивченні культурного різноманіття народів, культурної спадщини, вміння ці знання використовувати для забезпечення ефективної взаємодії школярів – представників різних національностей визначають суть інтеркультурної компетентності студентів.

З метою ефективного формування інтеркультурної компетентності студентів, створення широкої теоретичної бази для успішної організації міжкультурної взаємодії школярів, активізації у них інтересу до вивчення цих проблем, підтримання своєрідного інтелектуально-когнітивного ресурсу особи, який може бути застосований у різних ситуаціях в аудиторний і позааудиторний час для полікультурного виховання школярів і забезпечення їх взаємодії, нами був розроблений і впроваджений у навчально-виховний процес такий методичний інструментарій:

- лекції у форматі змістового модуля «Педагогічні інновації» навчальної дисципліни «Основи педагогічної майстерності»;
- ситуативні дискусії;
- тренінги рефлексій.

Формування інтеркультурної компетентності вимагає в першу чергу розширення знань студентів не лише про культурну спадщину етнічних груп, які населяють Європу, але і про досвід організації міжкультурної взаємодії школярів, що склалася в розвинутих країнах світу. Це дає можливість ознайомитися з інноваційними підходами забезпечення ефективного міжкультурного спілкування і взаємодії. Під час лекцій «Школа міжкультурної освіти», «Міжкультурна освіта і міждисциплінарний підхід» у студентських групах обговорювалась актуальність проблеми соціальної адаптації дітей – представників національних меншин і дітей-мігрантів, а також специфіка їх мовної підготовки. У лекційному матеріалі значна увага приділялась особливостям викладання основ природничих наук і функціонування Школи міжкультурної освіти.

Лекційне заняття покликане посилити підготовку студентів у частині їх мотивації та збагачення знань. При цьому актуальною залишається активізація діяльній складовій цього процесу, що є причиною впровадження ситуативних дискусій.

Метою проведення ситуативних дискусій є розширення фонду знань студентів про суть міжкультурної взаємодії, інноваційні підходи до її організації та моделі активізації інтеркультурної співтворчості та співпраці дітей.

У професійно-особовому плані цей підхід покликаний вирішити такі завдання:

- формування інтеркультурної компетентності студентів;
- мотивація студентів до вивчення історико-культурної спадщини народів, що населяють Україну;
- створення поля ситуацій, які активізують процеси самовдосконалення в моральному, інтелектуальному і культурному плані.

Розроблені нами ситуативні дискусії були класифіковані за такими розділами, як частина 1 «Завтра починається сьогодні» («Родзинка в кексі», «Камінчик у черевіку», «Перлина в раковині») і частина 2 «Пошук життєвої позиції» («Я – це ти», «Руйнування стереотипів», «Рецепт «хорошої сім'ї»).

Частина 1. «Завтра починається сьогодні».

Учні – представники інших етнокультур, коли приходять до школи, спочатку зазнають певного культурного шоку, а потім стикаються і з відсутністю терпимості до всього іншого. Вони відчують невпевненість, страх, а іноді переживають і випадки прояву расизму.

Для обговорення пропонується такий комплекс запитань: Чи можливе виховання терпимості через ознайомлення з відмінностями, через спільну діяльність, через співпрацю і повагу? Чи доцільний пошук «темної плями»? Як залишитися «родзинками» в етнічному кексі, тобто зберегти елементи нерозчинності?

Завдання проведення ситуативних дискусій – опанувати такий аспект знань і вмінь інтеркультурної компетентності, як специфіка спілкування в традиції різних народів, активізувати інтерес до проблеми особливостей комунікації у різних культурах. У результаті самостійного дослідження запропонованої проблеми необхідно сформулювати висновки про особливості поведінки як основи ефективної міжкультурної комунікації.

Названі орієнтовні теми для ситуативної дискусії сприяють активізації міжкультурного спілкування, забезпечують знайомство з різними традиціями, демонструючи і свою культуру, переконуючись одночасно, як підкреслює Р. Річі, в красі та значущості спадщини різних народів та їх взаємовпливі.

Частина 2. «Пошук життєвої позиції».

Орієнтовними темами для проведення ситуативних дискусій є такі:

1. «Я – це ти». Змістовою основою для цієї дискусії є положення Е. Берна про існування життєвих позицій людини по відношенню до себе та інших: позиція здорової особи з толерантним ставленням до «іншого» і до позиції переваги, гордовитості й нетерпимості по відношенню до «чужого». Проблематика для дискусії: Що потрібно зробити, щоб, незважаючи на культурні відмінності, мала місце чітка життєва позиція: «Я – о'кей, ти – о'кей!»? Назвіть чинники, які цьому заважають. Чи завжди ця позиція є доречною?

2. «Руйнування стереотипів». Змістовою основою дискусії є ідеї стійких стереотипів, пов'язаних з національними особливостями. Як підкреслюють Пірс і Шерлок, внутрішнє бачення кожної людини різне і спирається на погляди всього життя, які, у свою чергу, залежать від рівня розвитку нас самих. У цьому зв'язку

учні часто сприймають один одного не такими, якими вони є насправді, а такими, якими вони бачать один одного.

Проблематика для дискусії: Чи обов'язково потрібно поділяти людей на хороших і поганих, своїх і чужих? Як правильно вибрати, який телевізор життя дивитися: чорно-білий чи кольоровий? З чого почати «руйнувати стереотипи»? Що важче: змінити світ чи себе?

3. «Рецепт «хорошої сім'ї». Змістовою основою цієї ситуативної дискусії виступає китайська притча: «Сто разів «любов», сто разів «пробачення», сто разів «терпіння» – І світу теж».

Проблематика для дискусії: Чи згодні Ви з таким рецептом гармонії? Що б написали Ви? Запропонуйте свій рецепт.

Ці ситуативні дискусії як один з елементів методичного інструментарію розвитку інтеркультурної компетентності в якості педагогічної умови забезпечення готовності студентів до організації міжкультурної взаємодії школярів дозволяють прицільно формувати у майбутніх педагогів професійно-комунікативні, емоційно-коригувальні, соціально-групові цінності, відпрацьовувати організаційні та комунікативні вміння, систематизувати і узагальнювати знання культурологічної та педагогічної спрямованості.

З метою посилення впливу на інформаційно-дослідницькі, проектні, рефлексивно-коригувальні вміння, систему ціннісних орієнтирів і знань студентів про організацію ефективної міжкультурної взаємодії школярів нами був розроблений комплекс тренінгів рефлексій.

Тренінгова робота за своєю суттю завжди спрямована на формування у студентів технологічних алгоритмів, умінь вирішувати серйозні професійні проблеми, виховання таких якостей, як самостійність, сумлінність, старанність.

Цілями впровадження тренінгу рефлексій при підготовці студентів до організації міжкультурної взаємодії школярів є такі:

- формування професійно-особової ефективності в контексті нестандартних ситуацій;
- мобільне ухвалення оптимальних рішень у полі невизначеності та багатоваріантності міжкультурного спілкування;
- вибір оптимальних прийомів та їх аргументація;
- розширення простору педагогічної творчості в аспекті переходу на рівень співтворчості з учнями.

Усі розроблені нами тренінги рефлексій були систематизовані таким чином: частина 1 «Рефлексія емоційного стану» («Моделюємо образ», «Пошук точок дотику») і частина 2 «Рефлексія свого статусу» («Я – громадянин світу», «Усі – різні, всі – рівні»).

Частина 1. «Рефлексія емоційного стану».

Згідно з Ж. Бенксом, важливо, «щоб у дітей було достатньо можливостей висловитися через емоції і переживання, щоб вони могли взаємодіяти з іншими членами групи і зі своїми однокласниками, щоб могли демонструвати свій гнів або гордість, коли обговорюють питання полікультурного оточення» [7, с. 185].

1. Тренінг рефлексії: «Моделюємо образ».

Необхідно намалювати символічний образ себе, що складатиметься з тих якостей, які людина приймає в собі. Потрібно також створити аналогічний образ і по відношенню до людини, до якої студент/школяр відчуває негативне ставлення.

Після закінчення тренінгу завдання дублюється. Воно слугує лакмусом, з одного боку, полікультурної еволюції особи, а з іншого – ефективності самого тренінгу.

2. Тренінг рефлексії: «Пошук точок дотику».

Завдання тренінгу – навчити студентів спонукати школярів через аналіз своїх мрій і страхів знаходити точки дотику і вміти показати, що при зовнішній відмінності присутня внутрішня схожість. Студенти повинні зуміти спонукати дітей візуалізувати свої мрії і страхи за допомогою слів, музики, фарб, а також відомих картин або музичних творів.

Частина 2. «Рефлексія свого статусу».

Важливою для формування інтеркультурної компетентності студентів є здійснена ними самими рефлексія свого статусу як члена певного колективу, країни і забезпечення подібної рефлексії у дітей. Такий підхід дозволяє усвідомити унікальність як власну, так і кожного члена групи, активізувати самопрояв учнів, розширити свої знання про технології виховання засобами культур, представлених у мікроосвітньому середовищі класу, і вміння їх застосовувати.

1. Тренінг рефлексії: «Я – громадянин світу».

Як стверджує Д. Дьюї, дотик до мистецтва деякої іншої культури допомагає нам зрозуміти цю культуру, оскільки мистецтво є глибоким відображенням менталітету народу, його історії і традицій. Учений зазначає, що естетичний досвід примушує осмислювати і оцінювати оточуючу нас реальність [9, с. 27].

Завдання тренінгу – навчитися через мистецтво, історію і національні традиції культивувати в учнів шанобливе ставлення до особи як до представника етносу.

У структурі цього тренінгу пропонуються завдання, які студенти спочатку виконують з викладачем, а потім розробляють форму їх проведення в певному класі (початкової або середньої школи):

- завдання з символічною назвою «Хто я?»: активізує процеси самоосмислення як піщинки всесвіту або крапельки у світовому людському океані;

- завдання «Я на політичній карті світу»: примушує оцінити роль мови як основи спілкування, оскільки нерозуміння і незнання мови призводять до культурного несприйняття в цілому;

- завдання «Я на мовному дереві світу»: сприяє осмисленню того факту, що ім'я і прізвище є головними елементами особи як сполучної ланки з культурною і фамільною спадщиною;

- завдання «Я на генеалогічному дереві сім'ї»: спрямовується на рефлексію свого місця в історії сім'ї, перспективний аналіз того, що може зробити людина, щоб залишитись у пам'яті своїх нащадків.

У ході тренінгу студенти повинні були осмислити запропоновані викладачем питання рефлексивного характеру і розробити подібні для школярів для певного класу. Варіантами запитань були такі: Для мене країна проживання – нова батьківщина або зупинка в дорозі? Чи хочу я стати листочком на дереві країни проживання? Чи готовий я пустити паростки і стати гілочкою цього дерева? Якби я був птахом, чи захотів би я звити гніздо на цьому дереві? Найбільші складнощі в процесі адаптації? Що я повинен змінити в собі?

2. Тренінг рефлексії: «Усі – різні, всі – рівні».

Завдання тренінгу – навчити студентів переконувати дітей у тому, що кожній людині необхідно бути інтегрованою в суспільство і вміти вибудовувати стосунки з іншими людьми, іноді прислухаючись не лише до слів, але і до відчутніших проявів у людині. Студенти були орієнтовані на те, щоб розробити прийоми, в контексті яких учні вчаться говорити один одному компліменти, звертати увагу на почуття і емоції іншої людини, працювати в команді. Пропонувався також перелік запитань для осмислення рефлексії, на основі якого студенти розробляли подібні для учнів різних етапів навчання (початкова, середня, старша школа): Які почуття викликають у вас прояви вашої національної самобутності: сором, гордість або байдужість? Чи пишаєтеся ви своєю національністю? Чи траплялися випадки, коли вам було соромно зізнатися, якої ви національності? Якби у вас була можливість вибору національності, ви б залишили свою справжню або «набули» іншої?

Висновки. тренінг рефлексій дозволив підготувати студентів до забезпечення самоаналізу школярами почуттів, прагнень, місця в житті, ролі в суспільстві. Студенти, виконавши разом з викладачем запропоновані в тренінгу завдання і розробивши подібні для учнів з урахуванням їхнього віку і особливостей розвитку, опановували вміння генерувати ідеї з реалізації ефективної міжкультурної взаємодії школярів при збереженні індивідуальної цінності кожного з них, забезпечувати позитивну комунікацію, надання допомоги, прояв довіри.

Таким чином, формування інтеркультурної компетентності здійснювалося за допомогою таких прийомів, як проведення лекцій у рамках змістового модуля, ситуативних дискусій, тренінгів рефлексій, колективного обговорення проблем, моделювання проблемних ситуацій, які в разі їх системного застосування сприяють формуванню аксіологічного, інформаційно-знаннєвого, процедурно-технологічного компонентів готовності студентів до організації міжкультурної взаємодії школярів.

Список використаних джерел

1. Кокшаров Н.В. Взаимодействие культур: диалог культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gzvon.pyramid.volia.ua/biblioteka/kafedra_filosofii/libph/sb/credo/credonew/03_03/5.htm.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Бібліотека з освітньої політики : кол. моногр. / Колектив авторів: Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В., Паращенко Л.І., Пошетун О.І., Савченко О.Я., Трубачева С.Е. / Під заг. ред. О.В. Овчарука. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112 с.
3. Черньонков Я.О. Формування професійної культури майбутнього вчителя іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ярослав Олександрович Черньонков. – Кіровоград, 2006. – 20 с.
7. Banks J. A. Εισαγωγή στη πολυπολιτισμική εκπαίδευση- Πανεπιστήμιο της Ουάσινγκτον, Σηάτλ, Τρίτη Αμερικάνικη έκδοση – Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2004. – 251с.
8. Γεωργογιάννης Π. Μοντέλα εκπαίδευσης μειονοτικών παιδιών και μετακινούμενων πληθυσμών. Ειδικές προτάσεις για τις βαλκανικές χώρες- Αθήνα: Gutenberg, 1997. – 220 с.
9. Ντιουί Τ. Εμπειρία και εκπαίδευση- Μετάφραση – Αθήνα: Εκδόσεις Γλάρος, 1980. -75 с.

Отримано 28.09.2014 р.